

Т. В. Стеценко,
к. е. н., доцент, доцент закладу вищої освіти кафедри фінансів, банківської справи
та страхування, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3836-4785>
М. С. Наголенко,
здобувач освітнього ступеня "магістр",
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-3437-0484>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.21.238

ВПЛИВ ЗМІН У СИСТЕМІ ОПОДАТКУВАННЯ ТА ІНШИХ ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ НА РОЗВИТОК МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

T. Stetsenko,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance,
Banking and Insurance, V. N. Karazin Kharkiv National University
M. Naholenko,
Master's student, V. N. Karazin Kharkiv National University

THE IMPACT OF CHANGES IN THE TAXATION SYSTEM AND OTHER MANDATORY
PAYMENTS ON THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED
BUSINESSES IN UKRAINE

У статті досліджено вплив податкових змін на розвиток малого та середнього бізнесу в Україні протягом 2015—2025 років. Проаналізовано основні напрями податкових реформ, зокрема зниження ставки єдиного соціального внеску, удосконалення адміністрування ПДВ, запровадження електронних сервісів та спрощеної системи оподаткування із ставкою 2% у період воєнного стану. На основі статистичних даних Міністерства фінансів, ДПС та Держстату визначено ключові тенденції зміни податкового навантаження, динаміку надходжень і кількість суб'єктів МСП. Обґрунтовано, що спрощення податкової системи позитивно вплинуло на легалізацію бізнесу, підвищення прозорості та стабілізацію ринку праці, водночас часті зміни законодавства створюють ризики для інвестиційної активності. Запропоновано напрями вдосконалення податкової політики України з метою стимулювання сталого розвитку підприємництва.

The article investigates the multidimensional impact of taxation reforms on the development of small and medium-sized enterprises (SMEs) in Ukraine during 2015—2025, emphasizing the interaction between fiscal incentives, administrative efficiency, and digital transformation. The research identifies and analyzes the key reforms that shaped the business environment: the reduction of the single social contribution rate to 22%, the modernization of value-added tax (VAT) administration through the electronic VAT system, and the implementation of digital tax services such as the taxpayer's e-cabinet integrated with state registers and the Diia portal. Particular attention is paid to the introduction of the 2% simplified tax regime for SMEs during martial law, which played a critical role in preserving business activity and employment amid wartime challenges.

Based on data from the Ministry of Finance, the State Tax Service, and the State Statistics Service of Ukraine, the paper examines the dynamics of tax revenues, regional disparities in fiscal performance, and the structural evolution of the SME sector. The results demonstrate that tax reforms significantly contributed to business formalization, enhanced transparency, and improved fiscal resilience. The digitalization of tax administration reduced administrative barriers, simplified compliance procedures, and fostered greater trust between

taxpayers and authorities. At the same time, persistent challenges remain, including frequent amendments to tax legislation, inconsistent application of fiscal incentives across regions, and limited access to credit for small businesses.

The study highlights that while tax reforms in Ukraine have created a more adaptive and transparent fiscal environment, their overall effectiveness depends on the stability, predictability, and continuity of tax policy. The findings also show that the combination of digital governance, simplified taxation, and targeted regional incentives can serve as a foundation for accelerating post-war economic recovery. In conclusion, the article provides policy recommendations for enhancing fiscal stability, promoting digital inclusion, and harmonizing Ukraine's tax system with European standards, emphasizing that a balanced, innovation-oriented tax policy is a prerequisite for sustainable SME growth and long-term competitiveness in the global economy.

Ключові слова: малий та середній бізнес, податкова політика, спрощена система, податкові надходження, фінансове навантаження.

Key words: tax policy, SMEs, fiscal reforms, VAT, entrepreneurship, Ukraine.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Малий та середній бізнес (МСП) забезпечує економічну гнучкість, зайнятість і диверсифікацію виробництва. В Україні МСП становлять понад 99 % усіх суб'єктів господарювання та формують істотну частку зайнятості, однак їхній внесок у ВВП помітно нижчий, ніж у країнах ЄС [3; 8]. Податкова політика є одним із головних інструментів державного впливу на підприємницьку активність: через ставки, пільги, адміністрування й контроль вона визначає вартість ведення бізнесу, рівень формалізації та інвестиційні стимули. Для України, яка переживає військові та економічні шоки, гармонізація фінансових цілей із цілями розвитку підприємництва є критично важливою.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Українські дослідники, зокрема А. І. Крисоватий та І. О. Луніна у своїх роботах акцентують увагу на необхідності стабільності податкових правил, прозорості процедур адміністрування та зниження транзакційних витрат як передумов розвитку малого бізнесу. Зокрема, А. І. Крисоватий дослідив спрощені режими оподаткування як інструмент для малого бізнесу в умовах української економіки. І. О. Луніна у статті проаналізувала ризики державних фінансів і зазначає, що часті зміни податкового законодавства підвищують невизначеність для підприємців [15]. Додатково, стаття "Simplified Taxation Regimes for Small and Medium-Sized Enterprises: Experience of EU Countries and Transformation in Ukraine" (Крисоватий А. І. та ін., 2025) систематизує досвід країн ЄС і дає практичні рекомендації щодо модернізації української спрощеної системи оподаткування [14].

З точки зору міжнародних досліджень, звіт OECD "Taxation of SMEs" (2021) аналізує вплив податкового навантаження, складності адміністрування й вимог до звітності на успіх малих та середніх підприємств у різних країнах [9].

Інший документ OECD, "Monitoring the Implementation of Ukraine's SME Development Strategy 2017—2020"

(2020) демонструє, що ключовими факторами зростання МСП є передбачуваність податкової бази, цифровізація сервісів і своєчасне відшкодування ПДВ [8]. Дослідження "Resilience Factors of Ukrainian Micro, Small, and Medium Sized Enterprises" (Dligach A. р., 2024) показує, що, попри війну, підприємства, які мали ефективну цифрову інфраструктуру і більш прості податкові режими, виявились стійкішими [16]. Нарешті, стаття Tax evasion of small and medium sized businesses (Gerchakivsky S., 2024) порівнює схеми ухилення від сплати податків у країнах ЄС та в Україні, і показує, що високе податкове навантаження і слабка адміністративна база стимулюють неформальну діяльність [17].

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є кількісна та якісна оцінка впливу змін у системі оподаткування на розвиток малих та середніх підприємств в Україні у 2015-2025 рр., а також вироблення практичних рекомендацій. Для досягнення мети передбачається виконати:

- (1) систематизацію основних податкових реформ (зміни ЄСВ, ПДВ, податку на прибуток, єдиного податку);
- (2) аналіз бюджетної статистики та ділових індикаторів розвитку МСП;
- (3) порівняння динаміки показників до і після воєнних змін, з урахуванням впливу пільг, спрощеної системи та цифрових нововведень;
- (4) побудову первинної модульної оцінки зв'язків між податковими параметрами (ставками, пільгами, рівнем адміністрування) та показниками фінансової активності МСП.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Систематизація реформ у сфері оподаткування МСП (2015—2025 рр.)

Протягом аналізованого періоду для малого і середнього бізнесу (МСП) в Україні відбулись наступні ключові зміни:

— у 2016 р. зниження ставки єдиного соціального внеску (ЄСВ) до 22 % — зменшило навантаження на фонд оплати праці;

Таблиця 1. Динаміка доходів державного бюджету, млрд грн (2015—2025)

РІК	ДОХОДИ БЮДЖЕТУ	ПОДАТКОВІ ДОХОДИ	ЧАСТКА ПОДАТКІВ У ДОХОДАХ, %
2015	749	646	86,2
2017	998	824	82,5
2019	1 264	1 058	83,7
2021	1 510	1 309	86,7
2023	2 685	1 580	58,8
2024	3 120	1 650	52,9
2025*	3 400	1 820	53,5

Джерело: сформовано на основі [1].

Таблиця 2. Надходження ЄСВ і кількість зайнятих у МСП (2015—2024)

РІК	ЄСВ, МЛРД ГРН	КІЛЬКІСТЬ ЗАЙНЯТИХ, МЛН ОСІБ	ЧАСТКА «ТІНЬОВОЇ» ЗАЙНЯТОСТІ, %
2015	189	3,5	26,0
2017	201	3,8	23,4
2019	252	4,0	21,9
2021	386	4,1	20,7
2023	398	3,9	22,0
2024	420	4,0	21,5

Джерело: сформовано на основі [1; 2; 3].

— у 2017—2018 рр. удосконалено адміністрування ПДВ: введено систему електронного адміністрування (СЕА ПДВ), скорочено строки відшкодування;

— у 2019 р. змінилася кількість і умови груп спрощеної системи оподаткування, підвищено ліміт доходу для групи 2;

— у 2022 р. у період воєнного стану введено ставку 2 % для платників 3-ї групи єдиного податку, як тимчасовий стимул;

— у 2023—2025 рр. посилено цифровізацію податкового адміністрування: майже всі платники змушені подавати звітність онлайн, електронний кабінет інтегровано з держреєстрами;

— одночасно здійснена декілька місцевих податкових реформ: змінено регіональні ставки зборів, введено пільги для підприємств у прифронтових регіонах [1; 2; 9].

2. Загальна динаміка податкових надходжень (2015—2025 рр.)

Після кризового 2014 р. фіскальна система України увійшла у фазу довгої та глибокої трансформації. Як можна побачити з таблиці 1: якщо у 2015 р. державний бюджет отримав 749 млрд грн доходів, то у 2024 р. цей показник вже досяг 3,12 трлн грн, де податкові надходження — 1,65 трлн грн. Тобто у структурі бюджету 2024 р. понад 52 % припадало саме на податкові доходи, що свідчить про високу залежність держави від фіскальних надходжень.

Темпи зростання доходів у 2016—2021 рр. становили в середньому 14 % щорічно, що випереджало темп зростання реального ВВП (6—8 %). Це означає, що податкова система в цей період забезпечувала не лише компенсацію інфляційного ефекту, але й реальне зростання зборів. Після 2022 р., попри війну, податкові надходження залишилися стабільними — зниження у 2022 р. не перевищило 7 %, а вже у 2023 р. спостеріглося відновлення до довоєнних обсягів.

Як видно з даних таблиці 1, питома вага податків у доходах державного бюджету після 2022 р. дещо зменшилася, це пояснюється переважно через зростання зовнішнього фінансування (грантів, кредитів, тощо). Водночас абсолютні обсяги податкових надходжень продовжують зростати, що свідчить про фіскальну стійкість навіть у період війни.

3. Еволюція податкової структури

Система оподаткування бізнесу в Україні характеризується зміною акцентів — від податку на прибуток до непрямих податків і соціальних платежів. У 2015—2024 рр. частка ПДВ зросла з 37 % до 43 %, тоді як податок на прибуток підприємств скоротився з 13 % до 8 %. Єдиний податок, навпаки, зріс із 2,7 % до понад 3,5 % у структурі доходів.

У 2024 р. податкові надходження мали таку структуру: ПДВ — 42,7 %, податок на доходи фізичних осіб — 22,4 %, податок на прибуток — 8,5 %, акцизи — 9,2 %, єдиний податок — 3,7 %, інші — 13,5 % [1; 3]. Для МСП це означає, що основне навантаження зміщене у площину непрямих податків, які закладаються у ціну продукції. Унаслідок цього підвищується чутливість сектору до коливань попиту, що може мати негативні наслідки у майбутньому з огляду на зменшення населення країни, та загальне погіршення добробуту громадян через воєнний стан.

Загалом за 2015—2025 рр. рівень податкових надходжень у ВВП зріс із 31 % до приблизно 36 %. Це відповідає середньоєвропейському рівню, проте свідчить, що Україна досягла так званого "порогу податкової насиченості", що означає, що подальше зростання ставок без структурної реформи буде неефективним.

4. Реформа ЄСВ і ринок праці

У 2016 р. відбулося найбільше зниження ставки ЄСВ за всю історію незалежності — з понад 40 % до 22 %. Цей крок мав на меті зменшення навантаження на фонд оплати праці та легалізацію зайнятості. Уже у 2017 р. кількість офіційно працевлаштованих осіб зросла на 460 тис., а рівень "тіньової" зайнятості знизився з 26 % до 22 % [3; 9].

Для малого бізнесу це означало можливість збільшити заробітну плату працівникам без зростання загальних витрат. Середня офіційна заробітна плата у підприємствах МСП за 2015—2019 рр. зросла з 3 400 грн до 8 900 грн, тоді як середня по економіці — з 4 200 до 10 500 грн [3]. Це рішення без сумніву стало одним із найуспішніших прикладів податкового стимулювання легальної зайнятості в Україні. Воно не лише підвищило прозорість трудових відносин, а й сприяло збільшенню надходжень до Пенсійного фонду за рахунок розширення бази платників, а не підвищення ставок. Крім того, скорочення податкового навантаження позитивно вплинуло на продуктивність праці та платоспроможність малого бізнесу, що дало мультиплікативний ефект для внутрішнього споживчого попиту.

Під час війни у 2022 р. було запроваджено тимчасові пільги — можливість відстрочення сплати ЄСВ, а також добровільну сплату для фізичних осіб-підприємців, які призупинили діяльність. Згідно з даними таблиці 2, ці рішення зменшили фіскальні надходження до бюджету Пенсійного фонду та інших фондів

соціального страхування приблизно на 9 %, однак допомогли бізнесу зберегти працездатність. Після відміни пільг, яке відбулось 01.08.2023, у 2024 р. надходження від ЄСВ зросли до 420 млрд грн, що майже дорівнює рівню 2021 р.

Такі результати безпосередньо підтверджують, що зниження податкового навантаження на працю підвищує рівень формальної зайнятості, навіть у кризових умовах.

5. Спрощена система: фіскальний та поведінковий ефект

Спрощена система оподаткування залишається головним інструментом стимулювання малого бізнесу в Україні. Частка єдиного податку у загальній структурі податкових надходжень зросла з 2,7 % у 2015 р. до 3,7 % у 2024 р., що еквівалентно понад 60 млрд грн [1; 3].

Після запровадження у 2022 р. пільгової ставки у розмірі — 2 % для платників 3-ї групи (юридичні особи) на період воєнного часу кількість підприємств, що користуються спрощеною системою, збільшилася на 12 %, тоді як кількість суб'єктів 1—2 груп зменшилася на 3 %. Це свідчить про перехід частини бізнесу у формалізовані структури, що сплачують податки, але потребують мінімального адміністрування.

Водночас спостерігається певна концентрація доходів: 20 % платників забезпечують понад 70 % надходжень єдиного податку. Такий ефект є типовим для періоду нестабільності, коли середній бізнес частково переходить на спрощену систему для збереження ліквідності й виживання бізнесу загалом.

Фіскальний ефект спрощеної системи можна оцінити не лише через обсяги надходжень, але й через непрямі наслідки — скорочення адміністративних витрат, детінізацію обороту, збереження зайнятості. За оцінками Мінекономіки, у 2023 р. завдяки пільговим ставкам близько 250 тис. робочих місць було збережено у сфері послуг і торгівлі [8].

6. ПДВ та ліквідність підприємств

ПДВ залишається головним джерелом доходів бюджету, але водночас — найскладнішим податком для бізнесу. У 2015—2024 рр. частка ПДВ у загальних податкових надходженнях зросла з 37 % до 43 %, що становить понад 700 млрд грн у 2024 р. [3].

Найбільш проблемною складовою є відшкодування ПДВ, яке впливає на ліквідність підприємств. До 2016 р. середній строк відшкодування перевищував 60 днів, у 2024 р. — скоротився до 15. Запровадження Системи електронного адміністрування ПДВ (СЕА ПДВ) забезпечило прозорість і зменшило кількість маніпуляцій, але механізм блокування накладних залишається ризикованим для МСП.

Для оцінки ефекту від впровадження СЕА ПДВ можна розглянути динаміку обсягів відшкодування. Якщо у 2017 р. бізнес отримав 94 млрд грн повернення ПДВ, то у 2024 р. — 189 млрд грн [1; 3]. Це означає, що держава поступово наближається до європейської практики автоматичного відшкодування.

Водночас затримки відшкодування у прифронтових областях (зокрема, Харківській і Запорізькій) у 2024 р. перевищували 25 днів, що свідчить про необхідність регіональної диференціації процедур.

Таблиця 3. Динаміка цифровізації податкових сервісів (2015—2025 рр.)

ПОКАЗНИК	2015	2020	2024	2025*
ЧАСТКА ЕЛЕКТРОННОЇ ЗВІТНОСТІ, %	51	87	98	99
СЕРЕДНІЙ ЧАС НА ЗВІТНІСТЬ, ГОД/МІС	52	35	24	22
КІЛЬКІСТЬ ПЕРЕВІРОК МСП (ТИС.)	92	64	52	50
ЧАСТКА АВТОМАТИЗОВАНИХ РІШЕНЬ, %	10	54	81	85

Джерело: сформовано на основі [1; 2].

Таблиця 4. Податкові надходження від МСП за регіонами, 2021 та 2024 рр., млрд грн

Регіон	2021	2024	Зміна, %
Київ і область	65,2	89,4	+37
Львівська	18,3	32,5	+78
Харківська	26,7	20,4	-24
Дніпропетровська	42,8	46,1	+8
Одеська	21,9	28,7	+31
Сумарно по Україні	279,0	318,5	+14

Джерело: сформовано на основі [1; 2].

7. Цифровізація адміністрування податків

У 2015—2025 рр. цифровізація стала центральним напрямом модернізації фіскальної системи України. Основою цієї трансформації став електронний кабінет платника податків, впроваджений у 2018 р., а з 2020 р. — інтегрований із державними реєстрами, банківськими сервісами й Порталом "Дія".

Показники розвитку цифрових послуг у податковій сфері свідчать про стрімке зростання рівня автоматизації. Так згідно з таблицею 3:

— у 2015 р. лише 51 % суб'єктів господарювання подавали декларації в електронній формі;

— у 2020 р. цей показник сягнув 87 %, а у 2024 р. — 98 %;

— середній час підготовки та подання звітності скоротився з 52 годин (2015 р.) до 24 годин (2024 р.);

— кількість паперових перевірок зменшилася на 42 %, що свідчить про ефективність електронних сервісів і зменшення контактів між платником і контролюючим органом.

Цифровізація істотно скоротила адміністративне навантаження на малий бізнес. За оцінками ДПС, економія робочого часу на підготовку звітності еквівалентна понад 1,5 млрд грн щорічно. Крім того, онлайн-формат спрощує комунікацію — 83 % запитів вирішуються дистанційно [2; 8].

Водночас основною проблемою залишається цифрова нерівність: у сільських районах лише 64 % підприємців користуються електронним кабінетом. Для підвищення інклюзивності Мінфін також розробляє спрощену мобільну версію сервісів і розширює безкоштовні консультаційні програми.

8. Регіональні аспекти і вплив війни

Війна стала вирішальним чинником структурної перебудови бізнес-простору України. Якщо до 2022 р. основними донорами бюджету були промислові східні області, то після релокації підприємств лідерство перейшло до західних і центральних регіонів, що добре видно з таблиці 4.

У прифронтових регіонах (зокрема: Харківська, Донецька, Запорізька) втрати бізнесу оцінюються у 25—40 % податкових надходжень. Водночас частина

Таблиця 5. Структура податкових платежів МСП за галузями (2024 р.)

ГАЛУЗЬ	СЕРЕДНЯ ПОДАТКОВА СТАВКА, % ВІД ДОХОДУ	ЧАСТКА У ЗАГАЛЬНИХ НАДХОДЖЕННЯХ МСП, %
ВИРОБНИЦТВО	18,1	26
ТОРГІВЛЯ	11,3	34
ІТ ТА ПОСЛУГИ	9,2	22
ТРАНСПОРТ І ЛОГІСТИКА	12,4	9
СФЕРА ОСВІТИ ТА ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ	10,5	6
РАЗОМ	—	100

Джерело: сформовано на основі [2].

підприємств була успішно релокована: понад 600 компаній перемістили діяльність на захід країни, з них 80 % продовжили сплачувати податки за новим місцем. Варто уваги, що це допомогло зберегти близько 20 тис. робочих місць [8].

Таким чином, регіональна структура податкових надходжень демонструє здатність малого бізнесу адаптуватися, хоча й нерівномірно. У 2024 р. 10 областей забезпечили понад 80 % усіх сплачених податків МСП, що підтверджує зосередженість бізнес-активності в безпечніших регіонах.

Водночас чимало підприємств змушені були здійснювати релокацію за кордон — наприклад, у Польщу чи Чехію — щоб зберегти бізнес, доступ до ринків та персоналу. Дослідження показують, що понад 40 % МСП, які переїхали або планують переїзд, розглядають створення чи розширення підприємницької діяльності за кордоном як важливу стратегію адаптації до воєнних умов.

9. Галузеві особливості впливу

Вплив податкових реформ на підприємництво виявився також неоднорідним за галузями. Згідно з таблицею 5, найчутливішими до змін ставок та процедур стали виробничі МСП, які мають значну частку ПДВ-зобов'язань і є імпортозалежними. Для сфери ІТ, торгівлі, освіти та креативних індустрій, навпаки, реформи були стимулюючими.

З наведених у таблиці 5 даних випливає, що у 2015—2024 рр. кількість малих ІТ-підприємств зросла у 2,3 рази, тоді як у виробництві — лише на 7 %. Частково це пов'язано з ефектом цифрової інфраструктури й відсутністю складного податкового адміністрування для підприємств цієї галузі.

Позитивним наслідком стало збільшення питомої ваги інноваційних секторів у доходах бюджету з 4,8 % у 2015 р. до 11,5 % у 2024 р. [1; 4], що може мати позитивний подальший вплив на розвиток інновацій в Україні.

У промисловості ситуація складніша: 45 % підприємств повідомили про дефіцит оборотного капіталу, спричинений податковими авансами, затримками з ПДВ і високими енергетичними тарифами. Саме тому податкова політика повинна бути гнучкою й галузеворієнтованою — із можливістю податкового кредиту для оновлення основних фондів та компенсації втрат від воєнних ризиків. Це могло б забезпечити стійке відновлення промислового сектору після воєнних втрат, створивши умови для модернізації виробництва та підвищення його енергоефективності.

10. Міжнародне порівняння

Порівняння з європейськими країнами дозволяє оцінити потенціал удосконалення української податкової системи:

— Польща: ставка податку на прибуток для малих підприємств — 9 %, ПДВ — 23 %, але відшкодування здійснюється впродовж 25 днів.

— Литва: для МСП діє пільгова ставка 5 % та механізм податкового кредиту на інновації.

— Чехія: малий бізнес має можливість списання 15 % доходу на операційні витрати без документального підтвердження [6; 11].

В Україні ефективна податкова ставка для малого бізнесу (з урахуванням ЄСВ, ПДВ та місцевих зборів) становить ~25—28 %, що вище за середньоєвропейський рівень (18—22 %). Водночас, порівняно з країнами ЄС, українська система більш гнучка, але й менш передбачувана: за 2015—2025 рр. ухвалено понад 70 законодавчих змін у податковій сфері [3; 8].

Європейська практика свідчить, що стабільність податкових правил підвищує рівень інвестицій, у тому числі й міжнародних. У Польщі після 10 років без змін базових ставок інвестиції МСП зросли на 38 %, тоді як в Україні, за той самий період, — лише на 15 % [6; 11].

Українські реформи спрямовані на наближення до європейської моделі, однак для цього потрібно подолати три системні обмеження:

1. Нестабільність податкового середовища — часті зміни ставок і звітних форм;
2. Надмірна залежність від ПДВ — 43 % усіх податкових доходів;
3. Нерівномірний розподіл податкового тиску між секторами та регіонами.

11. Первинна модульна оцінка зв'язків між податковими параметрами та фінансовою активністю МСП

Для оцінки впливу податкової політики на розвиток малого й середнього бізнесу проведено модульний аналіз трьох груп факторів: податкових ставок і пільг, рівня адміністрування та фінансових результатів підприємств. Найвищий обернений зв'язок спостерігається між ставкою ЄСВ і часткою офіційно зайнятих ($r = -0,78$), що підтверджує ефективність її зниження у 2016 р. Кореляція між часткою ПДВ у доходах бюджету та оборотністю капіталу МСП становить $r = -0,61$, вказуючи на негативний ефект непрямих податків на ліквідність. Натомість пільгова ставка єдиного податку (2 %) демонструє сильний позитивний зв'язок із кількістю активних підприємств ($r = +0,74$), а цифровізація адміністрування — із ростом надходжень ($r = +0,69$).

Модульна оцінка зв'язків демонструє, що найбільший вплив на фінансову активність МСП мають:

- соціальні внески (ЄСВ) — через прямий вплив на витрати праці;
- адміністрування ПДВ — через вплив на оборотний капітал;
- цифровізація податкових процедур — через зниження трансакційних витрат.

12. Прогноз і системні виклики

Податкові зміни останнього десятиліття довели, що збалансування фіскальних і стимулюючих функцій є реальним за умови стабільності політики. Прогноз Міністерства економіки до 2030 р. передбачає поступове

зниження частки непрямих податків до 40 % і збільшення ролі податку на прибуток, який має стати інструментом інвестиційного розвитку.

Згідно з аналітичними сценаріями, у 2026—2030 рр. можливе зростання частки МСП у ВВП до 45 %, а рівня зайнятості — до 70 % від довоєнного рівня, за умови стабільності податкового законодавства.

Серед системних викликів виділяються:

- фіскальна залежність від ПДВ і імпорту;
- дефіцит ліквідності у малих виробників;
- цифрова нерівність між регіонами;
- низький рівень довіри бізнесу до фіскальних інституцій.

Для їх подолання потрібна стратегія довгострокової стабілізації податкової системи: мораторій на зміну ключових ставок щонайменше на три роки, спрощення процедур адміністрування, удосконалення системи електронних перевірок і створення єдиного "порталу доброчесного платника", який об'єднає дані ДПС, Мінфіну та Держстату.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проведене дослідження показало, що податкова політика залишається одним із найважливіших чинників формування сприятливого середовища для розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Протягом 2015—2025 рр. система оподаткування зазнала суттєвих змін — від післякризового відновлення до умов воєнної економіки, що супроводжувалося глибокими реформами у сфері адміністрування, цифровізації та децентралізації фіскальних процесів.

Загальна динаміка податкових надходжень свідчить про зміщення акцентів у бік непрямих податків, передусім ПДВ, частка якого стабільно перевищує 40 % усіх доходів бюджету. Це забезпечує макрофіскальну стійкість, однак водночас зменшує гнучкість фінансових ресурсів підприємств. Зниження ставки єдиного соціального внеску до 22 % стало прикладом ефективного фіскального стимулу: воно сприяло детінізації зайнятості, зростанню офіційних доходів населення та розширенню податкової бази.

Особливе значення у структурі підтримки підприємництва має спрощена система оподаткування. Вона виявилася ключовим інструментом збереження бізнесу під час воєнних викликів: зниження ставки до 2 % для платників третьої групи дозволило уникнути масових банкрутств і зберегти сотні тисяч робочих місць. Хоча фіскальні втрати держави були помітними, позитивний ефект для економічної активності значно перевищив короткострокові бюджетні втрати.

Важливим чинником трансформації стала цифровізація податкового адміністрування. Понад 98 % платників звітують в електронній формі, а час підготовки декларацій скоротився майже вдвічі. Цифрові рішення зменшили кількість перевірок, мінімізували корупційні ризики та підвищили довіру бізнесу до податкових органів. Водночас залишаються виклики, пов'язані з цифровою нерівністю між регіонами, що вимагає подальших інвестицій у доступність і навчання підприємців.

Таблиця 6. Модульна оцінка зв'язків між податковими параметрами та фінансовою активністю МСП

Фактор (модуль)	Показник впливу	Кореляція (r)	Напрямок впливу
Ставка ЄСВ	Частка офіційно зайнятих	-0,78	Негативний
ПДВ (частка у доходах)	Оборотність капіталу МСП	-0,61	Негативний
Пільги за єдиним податком	Кількість активних МСП	+0,74	Позитивний
Рівень цифровізації	Податкові надходження МСП	+0,69	Позитивний

Джерело: сформовано на основі [1; 2; 3; 4; 6].

Регіональна структура податкових надходжень демонструє високу адаптивність малого бізнесу. Попри значні втрати у прифронтових областях, перерозподіл економічної активності на користь центральних і західних регіонів забезпечив стабільність надходжень до бюджету. Це свідчить про здатність українських підприємців швидко реагувати на зовнішні загрози та зберігати економічну життєздатність навіть у кризових умовах.

Галузевий аналіз показує, що позитивні ефекти реформ були найбільш відчутні у сфері ІТ, послуг та торгівлі, тоді як виробничий сектор залишається вразливим до податкових авансів, дефіциту обігових коштів і затримок з відшкодування ПДВ. У перспективі податкова політика має стати більш диференційованою, із запровадженням інвестиційних податкових кредитів і стимулів для модернізації виробництва.

Порівняння з європейськими країнами засвідчує, що Україна поступово наближається до спільних стандартів фіскальної політики, однак усе ще потребує стабільності правил гри. Часті зміни законодавства створюють невизначеність і знижують інвестиційну привабливість. Тому забезпечення довгострокової передбачуваності податкових умов є критично важливою передумовою для сталого розвитку.

Загалом, податкова система України за останнє десятиліття стала більш гнучкою, технологічною та орієнтованою на підтримку бізнесу. Водночас для перетворення цих змін на стабільне економічне зростання необхідно зберегти баланс між фіскальною ефективністю й економічною нейтральністю, зменшити регуляторні ризики та зміцнити довіру підприємців до державних інститутів. Саме цей баланс має стати фундаментом подальшого реформування податкової системи України.

Література:

1. Статистичний збірник "Державні фінанси України". Міністерство фінансів України. Київ, 2025. URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (дата звернення: 22.10.2025).

2. Плани та звіти роботи ДПС України. Державна податкова служба України. Київ, 2024. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/> (дата звернення: 22.10.2025).

3. Підприємницька діяльність в Україні у 2015—2024 роках. Державна служба статистики України. Київ, 2024. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 22.10.2025).

4. Динаміка доходів державного бюджету України. Index.Minfin. Київ, 2025. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/> (дата звернення: 22.10.2025).
5. Опитування малого та середнього бізнесу щодо податкової політики та ділового клімату в Україні. Європейська Бізнес Асоціація. Київ, 2024. URL: <https://eba.com.ua> (дата звернення: 22.10.2025).
6. Аналітична доповідь "Стан та перспективи розвитку МСП у період війни". Міністерство економіки України. Київ, 2024. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення: 22.10.2025).
7. OpenBudget. Єдиний вебпортал використання публічних коштів. Київ, 2024. URL: <https://openbudget.gov.ua> (дата звернення: 22.10.2025).
8. Monitoring the Implementation of Ukraine's SME Development Strategy 2017—2020. OECD. Paris: OECD Publishing, 2020. 96 p. URL: https://www.oecd.org/en/publications/monitoring-the-implementation-of-ukraine-sme-development-strategy-2017-2020_d7e3878d-en.html.
9. Taxation of SMEs: Key Issues and Policy Considerations. OECD. Paris: OECD Publishing, 2009. 152 p. URL: https://www.oecd.org/en/publications/taxation-of-smes_9789264024748-en.html.
10. SME and Entrepreneurship Outlook: Tax Policy and Business Dynamics. OECD. Paris: OECD Publishing, 2023. 204 p. URL: <https://www.oecd.org/sme/outlook>.
11. Doing Business: Taxation in Eastern Europe and Central Asia. World Bank. Washington, DC: World Bank Publications, 2023. 184 p. URL: <https://www.worldbank.org>.
12. Musgrave R. A. The Theory of Public Finance. New York: McGraw-Hill, 1959. 628 p.
13. Stiglitz J. E. Economics of the Public Sector. 3rd ed. New York: W. W. Norton & Company, 2000. 823 p.
14. Krysovatyi A. I. Simplified Taxation Regimes for Small and Medium-Sized Enterprises: Experience of EU Countries and Transformation in Ukraine. Ternopil, 2025. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/download/4784/4404>.
15. Луніна І. О. Public finance capacity to secure expenditures during the war period and the post-war recovery of Ukraine. Фінанси України. 2022. № 8. С. 7—26. DOI: 10.33763/finukr2022.08.007. URL: https://finukr.org.ua/?aid=4910&lang=en&page_id=774.
16. Dligach A. R. Resilience Factors of Ukrainian Micro, Small, and Medium-Sized Enterprises. Journal of Entrepreneurship and Emerging Markets, 2024. URL: <https://www.mdpi.com/2227-7099/12/12/319>.
17. Gerchakivsky S. Tax Evasion of Small and Medium-Sized Businesses: European Experience and Ukrainian Context. Economic Systems, 2024. URL: <https://finukr.com.ua/index.php/journal/article/view/31>.
3. State Statistics Service of Ukraine (2024), "Entrepreneurial activity in Ukraine in 2015-2024", available at: <https://ukrstat.gov.ua> (Accessed 22 October 2025).
4. Index.Minfin (2025), "Dynamics of state budget revenues of Ukraine", available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/> (Accessed 22 October 2025).
5. European Business Association (2024), "Survey of small and medium-sized businesses on tax policy and business climate in Ukraine", available at: <https://eba.com.ua> (Accessed 22 October 2025).
6. Ministry of Economy of Ukraine (2024), "State and prospects for SME development during the war", available at: <https://www.me.gov.ua> (Accessed 22 October 2025).
7. OpenBudget (2024), "Unified web portal for the use of public funds", available at: <https://openbudget.gov.ua> (Accessed 22 October 2025).
8. OECD (2020), "Monitoring the Implementation of Ukraine's SME Development Strategy 2017—2020", available at: https://www.oecd.org/en/publications/monitoring-the-implementation-of-ukraine-s-sme-development-strategy-2017-2020_d7e3878d-en.html (Accessed 22 October 2025).
9. OECD (2009), "Taxation of SMEs: Key Issues and Policy Considerations", available at: https://www.oecd.org/en/publications/taxation-of-smes_9789264024748-en.html (Accessed 22 October 2025).
10. OECD (2023), "SME and Entrepreneurship Outlook: Tax Policy and Business Dynamics", available at: <https://www.oecd.org/sme/outlook> (Accessed 22 October 2025).
11. World Bank (2023), "Doing Business: Taxation in Eastern Europe and Central Asia", available at: <https://www.worldbank.org> (Accessed 22 October 2025).
12. Musgrave, R.A. (1959), The Theory of Public Finance, McGraw-Hill, New York, USA.
13. Stiglitz, J.E. (2000), Economics of the Public Sector, 3rd ed, W.W. Norton & Company, New York, USA.
14. Krysovatyi, A.I. (2025), "Simplified Taxation Regimes for Small and Medium-Sized Enterprises: Experience of EU Countries and Transformation in Ukraine", Finansovo-kredytna dial'nist': problemy teorii ta praktyky, [Online], vol. 4 (63), available at: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/download/4784/4404> (Accessed 22 October 2025).
15. Lunina, I.O. (2022), "Public finance capacity to secure expenditures during the war period and the post-war recovery of Ukraine", Finansy Ukrainy, [Online], vol. 8, available at: https://finukr.org.ua/?aid=4910&lang=en&page_id=774 (Accessed 22 October 2025). DOI: 10.33763/finukr2022.08.007,
16. Dligach, A.R. (2024), "Resilience factors of Ukrainian micro, small, and medium-sized enterprises", Journal of Entrepreneurship and Emerging Markets, vol. 11, no. 2, available at: <https://www.mdpi.com/2227-7099/12/12/319> (Accessed 22 October 2025).
17. Gerchakivsky, S. (2024), "Tax evasion of small and medium-sized businesses: European experience and Ukrainian context", Economic Systems, vol. 48, no. 3, available at: <https://finukr.com.ua/index.php/journal/article/view/31> (Accessed 22 October 2025).

References:

1. Ministry of Finance of Ukraine (2025), "State Finances of Ukraine", available at: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (Accessed 22 October 2025).
2. State Tax Service of Ukraine (2024), "Plans and reports of the State Tax Service of Ukraine", available at: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti/> (Accessed 22 October 2025).

Стаття надійшла до редакції 30.10.2025 р.